

Усе вище висловлене дає можливість безумовно стверджувати, що цифровізація як сучасний феномен у розвитку суспільства здійснює суттєвий вплив на педагогічні аспекти традиційної освіти.

Література

1. Биков В.Ю. Цифрове навчальне середовище: нові технології та вимоги до здобувачів знань / В.Ю.Биков, О.Ю.Буров // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Збірник наукових праць. – Вип. 55. – Київ-Вінниця: ТОВ «Друк+», 2020. – С.11-21.
2. Гуржій А.М. Цифровий навчальний контент для системи відкритої освіти / А.М.Гуржій, О.Г.Глазунова, Т.В.Волошина // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Збірник наукових праць. – Вип. 55. – Київ-Вінниця: ТОВ «Друк+», 2020. – С.22-30.
3. Mulder A. The University as a Community in the Digital age. Plases of Engagement / A.Mulder. – Amsterdam University press. 2018. – 160 P.
4. Овчарук О.В. Концептуальні підходи до застосування технологій відкритої освіти та дистанційного навчання у зарубіжних країнах та їх роль у процесах модернізації освіти / О.В.Овчарук // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2006, – №1. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/292/278>
5. Пінчук О.П. Цифрові засоби підтримки міжпредметної навчальної діяльності школярів і розвитку професійних компетентностей учителів / О.П.Пінчук, О.М. Соколькова // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Збірник наукових праць. – Вип. 55. – Київ-Вінниця: ТОВ «Друк+», 2020. – С.11-21.
6. Цифрова трансформація відкритих освітніх середовищ: колективна монографія / [колектив авторів]; за ред. В.Ю.Бикова, О.П.Пінчук. – Київ : ФОП Ямчинський О.В. – 2019. – 384 с.

References

1. Bykov V.Yu. Tsyfrove navchalne seredovyshe: novi tekhnolohii ta vymohy do zdobuvachiv znan / V.Yu.Bykov, O.Yu.Burov // Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy. Zbirnyk naukovykh prats. – Vyp. 55. – Kyiv-Vinnytsia: TOV «Druk+», 2020. – S.11-21.
2. Hurzhii A.M. Tsyfrovyi navchalnyi kontent dlia systemy vidkrytoi osvity / A.M.Hurzhii, O.H.Hlazunova, T.V.Voloshyna // Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy. Zbirnyk naukovykh prats. – Vyp. 55. – Kyiv-Vinnytsia: TOV «Druk+», 2020. – S.22-30.
- Mulder A. The University as a Community in the Digital age. Plases of Engagement / A.Mulder. – Amsterdam University press. 2018. – 160 P.
- Ovcharuk O.V. Kontseptualni pidkhody do zastosuvannia tekhnolohii vidkrytoi osvity ta dystantsiinoho navchannia u zarubizhnykh krainakh ta yikh rol u protsesakh modernizatsii osvity / O.V.Ovcharuk // Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia. – 2006, – #1. – Elektronnyi resurs. – Rezhym dostupu: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/292/278>
5. Pinchuk O.P. Tsyfrovi zasoby pidtrymky mizhpredmetnoi navchalnoi diialnosti shkoliariv i rozvytku profesiynykh kompetentnostei uchyteliv / O.P.Pinchuk, O.M. Sokolvak // Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy. Zbirnyk naukovykh prats. – Vyp. 55. – Kyiv-Vinnytsia: TOV «Druk+», 2020. – S.11-21.
6. Tsyfrova transformatsiia vidkrytykh osvitnikh seredovyshech: kolektyvna monohrafiia / [kolektyv avtoriv]; za red. V.Yu.Bykova, O.P.Pinchuk. – Kyiv : FOP Yamchynskiy O.V. – 2019. – 384 s.

УДК 373.3.015.311:165

DOI 10.31652/2415-7872-2020-65-13-18

ПІЗНАВАЛЬНИЙ ІНТЕРЕС ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ РОЗУМОВОЇ ПРАЦІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Подуфалов А. І., orcid.org/0000-0001-7081-0197

У статті описані методичні шляхи розвитку пізнавального інтересу молодших школярів. Пізнавальний інтерес – провідний мотив навчальної діяльності учня і складова такого особистісного феномену, як культура розумової праці. В учнів одного віку пізнавальний інтерес може мати різний рівень свого розвитку і різні форми прояву. Рівень розвитку пізнавального інтересу безпосередньо впливає на процес засвоєння нових знань і на характер оволодіння навчальними навиками. Ми виділяємо чотири рівні розвитку пізнавального інтересу молодших школярів: елементарний (знання фактів про щось), репродуктивно-пошуковий (уміння відтворювати знання фактів в процесі пошукової діяльності з власної ініціативи, оперувати наявними знаннями, здатність до простої аналітичної діяльності); аналітико-синтетичний (на цьому рівні молодші школярі демонструють здатність виявляти закономірності в зв'язках між об'єктами довколишнього світу, виділяти суттєві ознаки предметів і явищ, планувати власну пошукову діяльність з опорою на те, що зацікавило); рівень суджень і оцінок (на цьому рівні дитина спроможна формулювати власну думку

про об'єкт свого пізнання, вдосконалювати наявні вміння і навички, а також набувати нових; осмислювати власну пізнавальну діяльність, виявляти творчий підхід).

Розглядаючи пізнавальний інтерес як складову культури розумової праці учня, ми виокремлюємо такі його параметри як стійкість, локалізованість і усвідомленість. Тобто пізнавальний інтерес може бути ситуативним, а може бути стабільним, локалізованість цього інтересу може бути вузькою, а може бути широкою і виходити за межі конкретного навчального предмета чи заняття. Своєю чергою усвідомлений дитиною власний пізнавальний інтерес стає рушійною силою інтелектуальної діяльності. Саме широкий, усвідомлений і стабільний пізнавальний інтерес стає основою формування культури розумової праці учня. Цей процес дістає свій подальший розвиток в діяльності, яка має практичну спрямованість і дозволяє дитині виходити в проблемну ситуацію, що надає можливість здобувати, синтезувати, комбінувати й використовувати вже наявні знання і відкриватися новому інтелектуальному довідку. Методичними шляхами формування пізнавального інтересу молодших школярів вважаємо: створення ситуації успіху для кожного учня, організація дружньої і конструктивної комунікації між всіма учасниками освітнього процесу; моделювання позитивного емоційного фону навчальних занять, рефлексія навчальної діяльності наприкінці кожного заняття, створення можливостей для прояву творчої ініціативи кожної дитини.

Ключові слова: мотивація навчальної діяльності, інтелектуальна праця, творча ініціатива, рефлексія навчальної діяльності, дослідження, ситуація успіху.

COGNITIVE INTEREST AS THE BASIS OF THE MENTAL LABOUR CULTURE FORMATION OF JUNIOR PUPILS

Podufalov A. I.

The article describes the methodological ways of developing the cognitive interest of junior schoolchildren. Cognitive interest is considered to be the leading motive of pupils' academic activity and personal part of such a phenomenon as culture of mental labor. It is discovered that children of the same age may demonstrate cognitive interest in different levels of development and different forms of manifestation. Therefore, the level of development of cognitive interest directly affects the learning process and the nature of mastering new skills.

It has been distinguished four levels of cognitive interest development for junior schoolchildren: elementary (knowledge of facts about something), reproductive-search (ability to reproduce knowledge of facts in the process of search activity on one's own initiative, to operate with available knowledge, ability to simple analytical activity); analytical-synthetic (at this level, pupils demonstrate the ability to identify patterns in the relationships between objects of the world, to identify essential features of objects and phenomena, to plan their own search activities based on what is of interest); level of judgments and assessments (at this level the child is able to formulate their own opinion about the object of their knowledge, improve existing skills and abilities, as well as acquire new ones; comprehend their own cognitive activity, show a creative approach).

Considering cognitive interest as a component of mental labor culture it has been distinguished such parameters as: stability, localization and awareness. It means cognitive interest can be situational or can be stable, the localization of this interest can be narrow, and can be broad and go beyond a particular subject or occupation.

It has been proved that broad, conscious and stable cognitive interest becomes the basis for the formation of pupils' culture of mental labor. This process gets its further development in activities that have a practical focus and allow the child to enter a problematic situation, which provides an opportunity to acquire, synthesize, combine and use existing knowledge and open up to new intellectual experience.

Such methodical ways of cognitive interest forming have been discovered, as: creating a situation of success for each pupil, the organization of friendly and constructive communication between all participants in the educational process; modeling of a positive emotional background of educational classes, reflection of educational activity at the end of each lesson, creation of opportunities for manifestation of creative initiative of each child.

Keywords: *motivation of educational activity, intellectual work, creative initiative, reflection of educational activity, research, situation of success.*

В умовах пандемії COVID-19 дистанційне навчання стало основною формою навчальної взаємодії між всіма суб'єктами освітнього процесу. Можливо, така ситуація зберігатиметься ще декілька років. Але цілком очевидним виявився той факт, що система освіти фактично була не готова до нового формату функціонування ні з технічного, ні з методичного боку. Частина дітей та студентів змушені були навчатися самотужки і дистанційно без взаємодії з педагогами і однокласниками, виконуючи завдання за підручником, частина школярів і студентів працювали дистанційно, зазнаючи постійних стресів і перевтоми від постійного перебування перед екранами комп'ютерів, планшетів і смартфонів. Деякі учні взагалі відмовлялися навчатися в новому, невідомому і незрозумілому для них форматі, або змушені були робити перерву у своїй освіті через відсутність відповідного технічного устаткування вдома чи неможливості організувати навчальне місце для онлайн-занять. Багато хто з педагогів перевели свої заняття у формат онлайн-формату без урахування психолого-педагогічних особливостей учнів і студентів – і цим самим спровокували зниження навчальної мотивації учнів і наростання емоційного дискомфорту в усіх учасників освітнього процесу. Усі ці дані ми взяли з відкритих інтернет-джерел, постів у соцмережах, повідомлень інформаційних агенцій. Ситуація, що склалася, попри певний песимістичний контекст, акцентує увагу дослідників на конкретних

проблемах, пов'язаних із дистанційною освітою (навчальна мотивація в умовах дистанційної взаємодії, формування навиків самостійної роботи учня з навчальним матеріалом, урахування психологічних особливостей і різних когнітивних стилів учнів та студентів, підвищення цифрової грамотності та методологічної компетентності педагогів), а також актуалізує питання розвитку культури розумової праці тих, хто навчається.

Культура розумової праці являє собою складний психолого-педагогічний феномен, свого роду властивість людської особистості, що характеризує рівень розвитку її інтелектуальних, пізнавальних, дослідницьких і організаційних якостей, котрі забезпечують раціональність і високу продуктивність розумової діяльності. Саме такого визначення дотримується більшість сучасних дослідників цього явища, і очевидним є те, що воно визначає рівень набутих здатностей і спроможностей людини [4].

Формування культури розумової праці виявляється надзвичайно важливим вже на початковому етапі здобування освіти – адже кожен школяр має від самого початку навчання в школі розробити власні алгоритми роботи з теоретичним матеріалом і розв'язання практичних завдань. Такого роду раціоналізація власної розумової праці сприятиме успішності в навчанні, забезпечуватиме дитину від емоційних та інтелектуальних перевантажень, орієнтуватиме на саморозвиток і самореалізацію в освітньому процесі. Нажаль, в сучасних умовах на цю важливу якість фактично не звертають уваги, хоча більшість учителів щиро прагне виплекати якомога більше успішних учнів.

Культура розумової праці не може виникнути нізвідки, лише в результаті виховних впливів учителя. Грунтом, на якому виростає здатність раціоналізувати власну інтелектуальну активність, стає пізнавальний інтерес дитини. Адже саме від наявності зацікавленості в предметі вивчення залежить активність дитини і подальший її рух на шляху пізнання. Тому вважаємо, що від початку навчання дитини в школі зусилля педагогів мають бути спрямовані, щонайперше, на розвиток пізнавальних інтересів як провідних мотивів учіння і основи подальшого становлення інтелектуальної культури особистості.

Мета статті – охарактеризувати прояви пізнавального інтересу молодшого школяра в освітньому процесі і визначити методичні шляхи його формування в контексті розвитку культури розумової праці учнів.

Проблема інтересу завжди перебувала в центрі уваги педагогічної і психологічної науки, але до сьогодні в науковій літературі немає спільної думки у визначенні самого поняття «інтерес», воно виявляється доволі розмитим і вживається в різних значеннях. Розвиток пізнавального інтересу в навчанні має доволі давню історію: ще в епоху Відродження філософами висловлювалися думки про стимулююче значення для навчання живої дитячої цікавості і природної допитливості. У роботах Я.А. Коменського, Ж. Ж. Руссо, Ф. Фребеля, С. Русової та ін. підкреслено роль вихователя у розвитку дитячих інтересів. Дослідники ХХ століття (Н. Морозова, С. Крягжде та ін.) відзначають, що передумови розвитку окремих компонентів інтересу на найнижчих рівнях обумовлені генетичною природною базою людини [1; 2]. Зокрема, інтерес виникає на основі такої вродженої властивості, як орієнтовний або дослідний рефлекс. І. Павлов свого часу слушно зауважив із цього приводу, що «і ми, і тварини при найменшому коливанні довколишнього середовища встановлюємо відповідний рецепторний апарат у напрямку до агенту цього коливання» [6, с.27]. При цьому автор підкреслює, що більш високий рівень розвитку інтересу можливий лише в результаті повторення певних ситуацій, діяльності при позитивному підкріпленні. Різні підходи до пояснення суті інтересу стали причиною формулювання різних визначень самого поняття. До найбільш загальних підходів стосовно терміну «інтерес» відносимо: розуміння інтересу як вибіркової спрямованості людини (Т. Рибо, С. Рубінштейн, Г. Щукіна); вивчення інтересу як прояву інтелектуальної та емоційної активності (Е. Стронг, С. Рубінштейн); трактування інтересу як структури, що складається з потреб (Ш. Бюлер); розуміння інтересу як вибіркового ставлення людини до фактів, явищ об'єктивного світу (В. Мясичев, В. Іванов, О. Бодальов, К. Ізард); розуміння інтересу як умови розвитку нахилів та здібностей людини (А. Ковальов, О. Савенков). Незважаючи на доволі різні визначення інтересу, існує одне загальне положення, що поділяє більшість авторів, – інтерес – це стимул вибіркової особистісної активності стосовно певних галузей дійсності.

У ракурсі нашого дослідження продуктивним видається визначення Г. Щукіної: «інтерес – найважливіший стимул будь-якої діяльності, його можна вважати початковою формою суб'єктивних проявів, оскільки він зумовлює характер і спрямованість діяльності» [9].

Інтерес як найбільш значущий мотив навчання свого часу досліджували Л. Божович, Б. Додонов, О. Леонтьєв, Н. Морозова, С.Рубінштейн, Л. Славина та ін. Педагогічна психологія характеризує пізнавальний інтерес учня як спрямування особистісної активності на самостійний пошук знань і способів здобування цих знань. Пізнавальний інтерес, за твердженням психологів, може досягати такого рівня розвитку, коли він уже не задовольняється безпосереднім розширенням і поглибленням знань про предмет, а викликає прагнення працювати з цими знаннями, аналізувати, узагальнювати й систематизувати їх. Пізнавальний інтерес створює найбільш сприятливі умови для формування та розвитку нового стилю розумової діяльності, прояву творчої індивідуальності, здібностей, обдарування [8].

У навчанні пізнавальний інтерес розглядається як мета (пізнавальна спрямованість, активність), як засіб навчання (мотив) і як результат (глибокий і стійкий інтерес активізує процес самоосвіти і самовиховання) [3].

Розвиток пізнавального інтересу не є автономним процесом, він завжди обумовлюється соціальним оточенням, активністю самої особистості, її позицією, змістом і характером діяльності дитини і дорослих та однолітків, які її оточують, педагогічними умовами процесу навчання, а також характеристиками об'єкта інтересу. Розвиток пізнавального інтересу молодших школярів як складного особистісного утворення відбувається поступово в діяльності, що має практичну спрямованість, дозволяє дитині входити в проблемну ситуацію, впливаючи на її інтелект, емоційно-вольову сферу, на почуття, бажання, поведінку.

На основі узагальнення найбільш поширених підходів до визначення й психолого-педагогічних характеристик пізнавального інтересу ми виокремлюємо чотири рівні його розвитку, що безпосередньо впливають на процес засвоєння нових знань і на характер оволодіння навчальними навиками. Перший рівень – елементарний (знання фактів про щось), другий – репродуктивно-пошуковий (уміння відтворювати знання фактів в процесі пошукової діяльності з власної ініціативи, оперувати наявними знаннями, здатність до простої аналітичної діяльності); третій – аналітико-синтетичний (на цьому рівні молодші школярі демонструють здатність виявляти закономірності в зв'язках між об'єктами довколишнього світу, виділяти суттєві ознаки предметів і явищ, планувати власну пошукову діяльність з опорою на те, що зацікавило); найвищий рівень розвитку пізнавального інтересу – рівень суджень і оцінок (коли дитина спроможна формулювати власну думку про об'єкт свого пізнання, вдосконалювати наявні вміння і навиками, а також набувати нових; осмислювати власну пізнавальну діяльність, виявляти творчий підхід).

Дослідники з метою діагностики і відстеження динаміки розвитку пізнавального інтересу виокремлюють такі ознаки його прояву як стійкість, локалізованість і усвідомленість. Тобто пізнавальний інтерес може бути ситуативним, а може бути стабільним, локалізованість цього інтересу може бути вузькою, а може бути широкою і виходити за межі конкретного навчального предмета чи заняття. Своєю чергою усвідомлений дитиною власний пізнавальний інтерес стає рушійною силою інтелектуальної діяльності і ядром, навколо якого починає формуватися культура розумової праці особистості.

Стійкість пізнавальних інтересів учнів не є однаковою завжди. Інтерес до навчання може бути ситуативним, викликаним змодельованою вчителем чи спонтанно виниклою ситуацією, і зникнути разом із обставиною, що породила ситуацію (демонстрація ефектного досліду, вражаюча емоційна розповідь учителя, цікавий фільм тощо). Пізнавальний інтерес може бути відносно стійким і пов'язаним з певним контекстом (скажімо, учневі подобаються фільми, книги, ігри про піратів і пошук скарбів, відповідно в змісті шкільної освіти все, пов'язане з тематикою піратства, викликатиме в дитини емоційний відгук і відносно стійкий інтерес). Найвищий рівень прояву стійкості пізнавального інтересу – його стабільність. У цьому випадку внутрішня мотивація до навчальної діяльності переважає зовнішню, і учень навчається з охотою навіть всупереч несприятливим зовнішнім стимулам.

Локалізація пізнавального інтересу також може бути різною. Більшість учнів початкової школи виявляє аморфну локалізацію пізнавального інтересу. Такі учні неувважні на уроках, часто відволікаються. Інтерес до навчання у них вимагає спонукань ззовні. Інша частина учнів має широку локалізацію інтересів, при чому до багатьох галузей знань. Ця категорія школярів спроможна до здобування знань з різних джерел, в тому числі за межами уроку (але таких дітей все таки меншість). Дослідники виділяють також і групу школярів з чітко локалізованими пізнавальними інтересами, зосередженими переважно на одному предметі вивчення (це може бути пов'язане з певною сімейною історією, хобі, захопленням, з роботою батьків).

Не менш важливим параметром інтересу до пізнання є усвідомленість. Усвідомлення мотиву завжди пов'язане з більш сильним впливом його на діяльність. Усвідомлений дитиною пізнавальний інтерес може виявлятися по-різному. Зокрема, спостерігаючи за характером діяльності учнів і їхніми емоційними реакціями на різних етапах уроку можемо одразу виокремити групу дітей зі стійкими і широко локалізованими інтересами: вони виявляють активність, самостійність, ініціативність; уміння самостійно розв'язувати пізнавальні завдання, знаходити вихід з проблемних ситуацій, використовують різні способи досягнення цілей; мають підвищений інтерес до теоретичних знань; демонструють позитивне емоційне ставлення до навчання (почуття подиву, інтелектуальної радості, успіху); не бояться ставити питання вчителю і однокласникам з теми вивчення; виявляють емоційну реакцію на дзвінок з уроку (почуття жалю). Усвідомленість інтересів виявляється через прагнення учня брати участь в діяльності, обговоренні заявлених на уроці питань, бажанні висловити свою точку зору, надати доповнення; у вільному оперуванні набутими науковими знаннями; у прагненні поділитися з іншими (однокласниками, батьками, вчителем).

У позаурочний час такі діти виявляють прагнення до виконання завдань творчого характеру; прояви пізнавальної активності на перервах, по завершенню уроків; з власного бажання відвідують додаткові заняття, факультативи; коло їхніх інтересів вибірково і чітко спрямоване (конкретний вибір книжок, фільмів,

відвідування гуртків, секцій в закладах додаткової освіти, самостійне поповнення знань з різних джерел тощо).

Як показують психолого-педагогічні дослідження, інтереси молодших школярів характеризуються сильно вираженим емоційним ставленням до того, що особливо яскраво, ефектно розкрито в змісті знань. Широта інтересів молодших школярів проявляється в тому, що їх цікавлять багато явищ довколишнього світу: явища природи, події суспільного життя, історичні факти, спостереження за допомогою вчителя над словом, практичні дії з рослинами, тваринами в позаурочний час, ігри на сюжети улюблених книг і фільмів.

Вузкість, низька стійкість, неусвідомленість пізнавального інтересу виявляється в тому, що протягом майже всього періоду початкового навчання ці інтереси є винятково емпіричними, мають епізодичний характер (навчання може швидко набриднути, викликає втому, згасання природної дитячої допитливості). Діти самі по собі не можуть довго підтримувати навчальну діяльність, часто не можуть пояснити, що і чому їм подобається в конкретному навчальному предметі. Характерна спрямованість на окремі сторони навчання, орієнтація школяра на результат навчання (відповідь в задачі, оцінка в щоденнику), а не на способи діяльності. Через це пізнавальні інтереси в молодшому шкільному віці не набувають дієвої мотиваційної функції і не відіграють істотної ролі в структурі мотивів навчання молодшого школяра. Дослідження М. Матюхіної підтверджують, що навчально-пізнавальна мотивація становить менше 22% в системі навчальних мотивів молодших школярів. Як наслідок, у школярів до третього-четвертого класу позитивне ставлення до навчання і відповідальність знижуються, навчання втрачає свою емоційну привабливість, що констатується психологічними дослідженнями різних років [5; 7].

Підсумовуючи сказане, можемо стверджувати, що без відповідної організації процесу навчання в початковій школі неможливий розвиток пізнавального інтересу учнів, який безпосередньо визначає характер, інтенсивність і продуктивність освітнього процесу. Тому нижче спробуємо охарактеризувати найбільш оптимальні методичні шляхи стимулювання і розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів.

Для цього маємо щонайперше сформулювати вихідні позиції педагогічної діяльності, які стосуватимуться: врахування загальнопсихологічних тенденцій розвитку пізнавального інтересу в навчанні; визначення стратегії моніторингу і діагностики розвитку пізнавального інтересу різних категорій учнів; урахування індивідуальних особливостей, темпераменту і стилю когнітивної діяльності учнів [1].

На основі експериментально підтверджених Г. Щукіною та Л. Сапуновою даних, можемо визначити загальний алгоритм розвитку пізнавальних інтересів.

Навчальна діяльність має рухатись від інтересу, прив'язаного до певної ситуації, до зовнішніх стимулів – до інтересу більш вільного, незалежного повністю від зовнішніх обставин, інтересу, що стимулюється внутрішніми потребами самої дитини. 2. У роботі зі школярами маємо йти від інтересів аморфних, дифузних, розпорочених у різних контекстах зацікавленості дитини до формування інтересів вибіркового, диференційованого. 3. У навчальній діяльності ідемо від поверхневої ситуативної цікавості, до більш стійких, постійних і стабільних інтересів через вивчення проявів різних сторін довколишньої дійсності, через занурення в глибокі теоретичні основи явищ, у причиново-наслідкові зв'язки між явищами і подіями [9].

Такого роду алгоритми допомагають обрати конкретні дидактичні методи і прийоми, доцільні на уроках різних типів, при вивченні певних тематичних розділів і предметних циклів. З огляду на сказане виокремлюємо такі етапи формування пізнавального інтересу молодших школярів: 1) Мотиваційний; 2) Навчальний; 3) Діяльнісний.

Мотиваційний етап спрямовується на активізацію прагнення дитини дізнатися історію предмета чи явища (Як виник алфавіт? Якими були перші книги?), на стимулювання пошуку інформації в різних джерелах (книгах, довідникових виданнях, інтернет-ресурсах). На цьому етапі вчитель має розв'язати такі завдання: збагачення емоційної сфери дитини яскравими враженнями про предмет вивчення, моделювання проблемної ситуації в навчанні, яка спонукатиме до пошукової активності, демонстрація способів розв'язання проблеми і створення позитивного емоційного фону переживання задоволеності від отриманих результатів діяльності. На цьому етапі дорослий виступає носієм знань і досвіду і організатором зовнішніх стимулів розвитку пізнавального інтересу.

Навчальний етап передбачає спільну участь дитини з педагогом в освітній діяльності і спрямований на розв'язання таких завдань: стимулювання потреби в самостійному пізнанні світу, предметів і явищ, в оперуванні різними інструментами пізнання (спостереження, експериментування, аналіз, синтез, узагальнення, систематизація); розвиток умінь і навиків самостійного пошуку способів здобування інформації, розв'язання проблемних ситуацій.

Діяльнісний етап спрямований на організацію самостійної діяльності учнів на уроках і в позанавчальний час, що передбачає розв'язання таких конкретних завдань: заохочення активності дітей, які виявляють вибірково і стійкі пізнавальні інтереси до конкретного предмету чи явища; надання допомоги дитині в розробці власних алгоритмів пошуку розв'язання навчальних проблем; спрямування самостійної діяльності

учнів у сфері вивчення того предмету чи явища, до якого спостерігається стійкий інтерес – в такий спосіб формується вибіркова локалізованість пізнавальних інтересів і настанова на концентрацію усіх інтелектуальних потенцій учня на конкретних цілях навчальної діяльності, а через це – усвідомленість інтересу і своїх власних освітніх потреб і прагнень.

Вважаємо, що спільними для всіх етапів формування розвиненого і стійкого пізнавального інтересу учнів мають бути такі дидактичні прийоми як: створення ситуації успіху для кожного учня, організація дружньої і конструктивної комунікації між всіма учасниками освітнього процесу; моделювання позитивного емоційного фону навчальних занять, рефлексія навчальної діяльності наприкінці кожного заняття, створення можливостей для прояву творчої ініціативи кожної дитини.

Висновки. Усвідомлений дитиною власний пізнавальний інтерес перетворюється на рушійну силу інтелектуальної діяльності. Саме широкий, усвідомлений і стабільний пізнавальний інтерес стає основою формування культури розумової праці учня. Цей процес дістає свій подальший розвиток у діяльності, яка має практичну спрямованість і дозволяє дитині входити в проблемну ситуацію, що надає можливість здобувати, синтезувати, комбінувати й використовувати вже наявні знання і відкриватися новому інтелектуальному досвіду. Побудована за описаними нами етапами робота щодо формування пізнавального інтересу як основи культури розумової праці учня ще потребує експериментальної перевірки і деталізації, уточнення і корекції. Саме це і стане напрямом наших подальших досліджень.

Література

1. Бібік Н.М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів. К. : Віпол, 2008. 200 с.
2. Волошина В., Лохвицька Л. До школи зі стійкими пізнавальними інтересами. Початкова школа. 2003. № 4. С. 5 -7.
3. Галузяк В.М. Педагогіка: Навчальний посібник. 5-е вид., випр. і доп. / В. М. Галузяк, М.І. Сметанський, В.І. Шахов. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2012. – 400 с.
4. Давидюк М.О., Подуфалов А.І. Дидактичні прийоми формування культури розумової праці молодших школярів. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Випуск 54. Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2019. С.14-18.
5. Матюхіна М.В. Мотивация учения младших школьников. М.: Педагогика, 1984. 144 с.
6. Павлов И.П. Избранные труды по физиологии высшей нервной деятельности. М., 1949. 263 с. URL: <https://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=453873>
7. Сапунова Л. Развитие познавательной активности учнів початкових класів у навчальному процесі. Таврійський вісник освіти. №1. 2013. С. 11-15.
8. Стельмах Н. В. Умови розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів. Проблемы современного педагогического образования. 2015. № 48-49. С. 183-190.
9. Щукина Г.И. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся. М.: Педагогика, 1988. 203с. URL.: <https://gigabaza.ru/doc/68595.html>

References

1. Bibik N.M. Formuvannia piznavalnykh interesiv molodshykh shkoliariv. K. : Vipol, 2008. 200 s.
2. Voloshyna V., Lohvytska L. Do shkoly zi stiikymy piznavalnymy interesamy. Pochatkova shkola. 2003. # 4. S. 5 -7.
3. Haluziak V.M. Pedagogika: Navchalnyi posibnyk. 5-e vyd., vypr. i dop. / V. M. Haluziak, M.I. Smetanskyi, V.I. Shakhov. – Vinnytsia: TOV firma «Planer», 2012. – 400 s.
4. Davydiuk M.O., Podufalov A.I. Dydaktychni pryiony formuvannia kultury rozumovoi pratsi molodshykh shkoliariv. Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy. Vypusk 54. Kyiv-Vinnytsia: TOV firma «Planer», 2019. S.14-18.
5. Matyuhina M.V. Motivaciya uchenija mladshih shkol'nikov. M.: Pedagogika, 1984. 144 s.
6. Pavlov I.P. Izbrannye trudy po fiziologii vysshej nervnoj dejatel'nosti. M., 1949. 263 s. URL: <https://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=453873>
7. Sapunova L. Rozvytok piznavalnoi aktyvnosti uchniv pochatkovykh klasiv u navchalnomu protsesi. Tavriiskyi visnyk osvity. #1. 2013. S. 11-15.
8. Stelmakh N. V. Umovy rozvytku piznavalnykh interesiv molodshykh shkoliariv. Problemy sovremennoho pedagogicheskoho obrazovanyia. 2015. # 48-49. S. 183-190.
9. Shhukina G.I. Pedagogicheskie problemy formirovaniya poznavatel'nyh interesov uchashhihsja. M.: Pedagogika, 1988. 203s. URL.: <https://gigabaza.ru/doc/68595.html>

УДК 378.132:37.036(043.3)

DOI 10.31652/2415-7872-2020-65-18-24

ПЕДАГОГІЧНИЙ НАПРЯМ ОРГАНІЗАЦІЇ МУЗИЧНО-ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Брилін Б. А., orcid.org/0000-0002-9130-1364

Бриліна В. Л., orcid.org/0000-0002-1167-6888

У статті розглянуто різні інтерпретації сутності понять «вільний час», «дозвіллева діяльність» у філософських, психолого-педагогічних та музикознавчих наукових дослідженнях. Виявлено деякі підходи до інтегрування цих понять в теорію педагогіки та методику музичного виховання учнівської молоді в умовах творчої дозвіллевої діяльності.

Ключові слова: вільний час, дозвіллева діяльність, методи та прийоми, організація дозвілля, учнівська молодь.

PEDAGOGICAL DIRECTION OF THE STUDENTS YOUTH MUSICAL LEISURE TIME ACTIVITY ORGANIZING

Brylin B. A., Brylina V. L.

Various interpretations of the ideas of free time and leisure in modern scientific researches are considered. Some approaches to these ideas' integration into pedagogical theory and musical education of school children are brought to light. The authors state that the problem of usage musical art in leisure-time organizing process is conditioned by the life itself: on the one hand, it is determined by the youth culture formation process, on the other hand, by the peculiarities of the national pedagogical system formation. Everybody who is willing to study musical art thoroughly and devote his/her leisure time to this kind of activity, may be facing plenty of difficulties. The reasons for it are – the low level of material and methodological facilities, the significant weakening of the modern leisure time educational institutions system, the shortening of the creative associations spectrum, the intensive development of the elite educational institutions, the Internet, the mobile phones. All these issues prevent the significant quantity of students from development and improvement of their creative aptitudes, gifts and talents. Leisure time is regarded as a special social model of both an individual's way of living and his/her life quality, where his/her cultural needs factor is determined by the free choice of activity. The activity choice diversity corresponds with the needs of the concerned groups, members of which express their identity and connection with general artistic values. Musical leisure time is considered as free time which is used by a personality for communication with musical art corresponding to his/her interests and needs which, in its turn, are based on the musical artistic development.

Keywords: leisure time, leisure time activity, methods and techniques, leisure time organizing, student youth.

На сучасному етапі гуманізації освіти актуальною проблемою є активізація інтелектуальних і творчих можливостей підростаючого покоління, для розвитку якого суттєва роль належить музичному мистецтву, що збагачує духовний світ, діє на механізми формування естетичної свідомої особистості.

За останні роки в Україні відбуваються зміни в системі ціннісних орієнтацій молоді людини, відхід від традиційних морально-естетичних норм, що найбільш гостро проявляється у сфері дозвілля учнівської молоді, яка прагне самореалізуватись, займаючись улюбленою справою у свій вільний час.

Зважаючи на те, що дозвіллева діяльність може бути як сферою розвитку людських можливостей, так і джерелом асоціальної поведінки індивіда, важливо спрямовувати означений вид діяльності на формування творчо активної особистості, здатної повноцінно сприймати прекрасне, жити і творити за законами краси. Оскільки серед художніх уподобань учнівської молоді у вільний час одне з перших місць, – підкреслює С.Чугунова, – посідає музика, цілком закономірно, що музичному дозвіллю в цьому контексті надається пріоритетна роль як специфічному виду естетичної діяльності, що проходить в умовах вільного часу, носить добровільний, невимушений характер та створює передумови для вибору музичних занять відповідно до особистісних потреб та смакових уявлень. Для більш ефективної організації музично-дозвіллевої діяльності учнівської молоді потрібен кваліфікований вчитель-організатор, який вільно володіє системою відповідних знань, умінь і навичок на рівні високих вимог сучасності [4, с. 5].